

ZNANSTVENI SKUP S MEĐUNARODNIM SUDJELOVANJEM

VINO I VINOGRADARSTVO
U POVIJESTI SLAVONIJE, SRIJEMA I BARANJE

<WINE AND VITICULTURE IN THE HISTORY
OF SLAVONIA, SYRMIA AND BARANYA>

PROGRAM SKUPA I SAŽECI IZLAGANJA

Znanstveni odbor skupa:

dr. sc. Stanko Andrić (Slavonski Brod)

dr. sc. Jasna Turkalj (Zagreb)

dr. sc. Mira Kolar-Dimitrijević, red. prof. u miru (Zagreb)

izv. prof. dr. sc. Darko Vitek (Zagreb)

dr. sc. Milan Vrbanus (Slavonski Brod)

Hrvoje Pavić, mag. hist. (Erdut)

Organizacijski odbor skupa:

Stanko Andrić

Domagoj Maratović

Željka Marić

Josip Pavić

Milan Vrbanus (tajnik skupa)

Dvanaesti godišnji znanstveni skup Podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje

Održavanje znanstvenog skupa pomogle su:

Zaklada Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti

Općina Erdut

HRVATSKI INSTITUT ZA POVIJEST
PODRUŽNICA ZA POVIJEST SLAVONIJE, SRIJEMA I BARANJE

i

ERDUTSKI VINOGRADI D. O. O.

u suradnji s

Gradskom knjižnicom Slavonski Brod

organiziraju

Znanstveni skup s međunarodnim sudjelovanjem

VINO I VINOGRADARSTVO U POVIJESTI SLAVONIJE, SRIJEMA I BARANJE

(Gradska knjižnica, Slavonski Brod – Erdutski vinogradi d. o. o., Erdut,
20.-22. rujna 2017.)

Slavonija, Srijem i Baranja spadaju od davnina u važne vinorodne i vinarske regije, u kojima se vino stoljećima proizvodilo kako za lokalne potrebe, tako i za prodaju i konzumaciju u bližoj i daljoj okolici te je u nekim slučajevima bilo vrlo cijenjeno diljem Europe, a u novije vrijeme i šire po svijetu. Na skupu će se nastojati istražiti značenje vina i vinogradarstva u društvenoj, gospodarskoj i kulturnoj povijesti Slavonije, Srijema i Baranje od starog vijeka do naših dana.

Prva velika tema skupa je vinogradarstvo u povijesti Slavonije, Srijema i Baranje od antike do 21. stoljeća. Povijesni razvoj vinogradarstva kroz obuhvaćena vremenska razdoblja promatrat će se, između ostaloga, s obzirom na sljedeća istraživačka pitanja: promjene u tehnologiji vinogradarske proizvodnje i uvođenje novih sorti vinove loze; promjena veličine obrađenih površina pod ovom ratarskom kulturom i njihovog udjela u obradivim površinama; utjecaj vinogradarstva na napredak povezanih grana gospodarstva, odnosno gospodarstva u cjelini; značaj te gospodarske grane za ukupan životni standard, demografske pokazatelje i svakodnevicu stanovništva; razvoj obrazovnih institucija vezanih uz jačanje vinogradarstva na području Slavonije, Srijema i Baranje; utjecaji klimatsko-vremenskih prilika, bolesti vinove loze i drugih prirodnih čimbenika na povijesni razvoj vinogradarstva; utjecaj širenja vinogradarstva na promjene u krajoliku; običaji, tradicije, rituali vezani uz vinogradarstvo; vinogradarstvo u književnosti, likovnim umjetnostima i glazbi.

Druga velika tema ima u središtu vino kao agrarni proizvod, kao namirnicu i kao robu te obuhvaća proizvodnju vina, njegovu potrošnju i trgovinu vinom na području Slavonije, Srijema i Baranje, odnosno vinom poteklim iz ovih krajeva; značenje slavonsko-baranjsko-srijemskih vina u širem kontekstu domaćeg i europskog vinarstva; važnost vinarstva za napredak lokalnog gospodarstva, životni standard i svakodnevni život; običaji i tradicije vezane uz proizvodnju, čuvanje i konzumaciju vina; mjesto vina u kontekstu proizvodnje, konzumacije i kulturne percepcije alkoholnih pića; vino i njegov društveni značaj u zrcalu književnosti i drugih umjetnosti.

Ovo je prvi znanstveni skup koji s polazišta povijesti i srodnih humanističkih disciplina (etnologija, arheologija, književna povijest) nastoji cjelovito osvijetliti društveno značenje vina i vinogradarstva u povijesti hrvatskih sjeveroistočnih i podunavskih krajeva.

PROGRAM SKUPA

(Napomena: svaki izlagač ima na raspolaganju 15 minuta.)

Srijeda, 20. rujna 2017.
(Gradska knjižnica Slavonski Brod)

10:30-10:40 Otvaranje skupa

10:40-12:05 | **Sesija 1: Vino i vinogradarstvo u starom i srednjem vijeku**

1. Jasna Šimić (Osijek), «Najranija uporaba vina i počeci vinogradarstva u Slavoniji i Baranji»
2. Josip Parat (Slavonski Brod), «Antički pisani izvori o vinogradarstvu u južnoj Panoniji»
3. Ivana Artuković Župan (Slavonski Brod), «Upotreba vina u rimskom pogrebnom ritualu: Primjer paljevinske nekropole s Trga Ivane Brlić Mažuranić u Slavonskom Brodu»
4. Marija Karbić (Slavonski Brod), «Vinogradarstvo u srednjovjekovnoj Požeškoj županiji»
5. Silvija Pisk (Zagreb), «*Ordo sancti Pauli primi eremita*e i vinogradarstvo u kasnosrednjovjekovnoj Slavoniji»

Diskusija (10 min.)

12:05-12:15 **Stanka (10 min.)**

12:15-13:40 | **Sesija 2: Vino i vinogradarstvo u Slavoniji u 19. i 20. stoljeću**

6. Mato Artuković (Slavonski Brod), «Odvjetnik i trgovac vinom - primjer brodske obitelji Brlić»
7. Karolina Lukač (Slavonski Brod), «Vinogradarstvo u Brodskom Brdu - razlike vinogradarskih običaja seljaka i gospode krajem 19. i početkom 20. stoljeća»
8. Zlata Živaković-Kerže (Slavonski Brod), «Stanje u vinogradarstvu Slavonije, Srijema i Baranje u drugoj polovici 19. stoljeća (Osvrt na suzbijanje filokse)»
9. Dinko Župan (Slavonski Brod), «Vinogradarstvo u slavonskim školama u drugoj polovici 19. i početkom 20. stoljeća»

10. Suzana Leček (Slavonski Brod) i Ivica Šute (Zagreb), «Napori na podizanju vinogradarstva i vinarstva kasnih 1930-ih godina»

Diskusija (10 min.)

14:00 Ručak

15:30 Polazak u Dalj

17:00-19:30 Susret s načelnikom općine Erdut i obilazak znamenitosti u Dalju

19:30 Večera

21.00 Prijevoz u Erdut

Četvrtak, 21. rujna 2017.
(Erdut - Erdutski vinogradi d.o.o.)

9:00 - 9:10 Pozdravi organizatora

9:10-10:05 | Sesija 3: Vino i vinogradarstvo na erdutskom području

11. Danijel Jelaš (Osijek), «Povijesni kontekst spomena vinograda u erdutskoj gradskoj listini iz 1403. godine»

12. Mira Kolar-Dimitrijević (Zagreb), «Trgovina vinom na Erdutskom vlastelinstvu između dva svjetska rata»

13. Hrvoje Pavić (Erdut), «Erdutski vinogradi od okupacije do reintegracije (1991. - 1995.)»

Diskusija (10 min.)

10:05-10:15 Stanka (10 min.)

10:15-11:40 | Sesija 4: Vino i vinogradarstvo u ranom novom vijeku - osmansko i feudalno razdoblje

14. Anđelko Vlašić (Slavonski Brod), «Vino i vinogradarstvo u Slavoniji i Srijemu za osmanske vladavine»

15. Robert Skenderović (Slavonski Brod), «Vinogradarstvo Hrvata u ugarskom Podunavlju u vrijeme osmanske vlasti i nakon Velikog bečkog rata»
16. Milan Vrbanus (Slavonski Brod), «Vinogradarstvo i vinarstvo u civilnoj Slavoniji u prvoj polovini 18. stoljeća»
17. Ante Grubišić (Osijek), «Vinogradi vukovarskog vlastelinstva u feudalnom razdoblju prema kartografskim izvorima»
18. Jasminka Najcer Sabljak (Osijek) i Silvija Lučevnjak (Našice), «Od stola do dvora – crtice iz povijesti vina i vinogradarstva u kontekstu baštine slavonskih plemićkih obitelji»

Diskusija (10 min.)

11:40-11:50 Stanka (10 min.)

11:50-13:00 | Sesija 5: Vinogradarstvo u Slavoniji u 19. i 20. stoljeću

19. Nikola Cik (Virje), «Udio vinograda u posjedu kućnih zadruga u drugoj polovini 19. stoljeća»
20. Luka Marijanović (Đakovo), «Vinogradarstvo i vinarstvo na vlastelinstvu đakovačkih biskupa»
21. Slađana Josipović Batorek (Osijek), «Sudbina biskupijskih vinograda tijekom provedbe Zakona o agrarnoj reformi i kolonizaciji nakon 1945. godine»
22. Saša Senjan (Đurđevac), «Odnos Komunističke partije Jugoslavije prema proizvodnji i konzumaciji vina: primjer Slavonije (1945.-1952.)»

Diskusija (10 min.)

13:30 Ručak

15:00-19:00 Obilazak znamenitosti u Erdutu i Aljmašu

19:00 Večera

Petak, 22. rujna 2017.
(Erdut - Erdutski vinogradi d.o.o.)

9:00-10:25 | Sesija 6: Vinogradarstvo i vinarstvo u Srijemu

23. Đura Hardi (Novi Sad), «*Torcular* – jedan pomen vinske prese iz 1253. godine kao prilog istoriji vinarstva na tlu srednjovekovnog Srema»
24. Melina Rokai (Beograd), «Proizvodnja srijemskog vina i daljinska trgovina njime u XV stoljeću»
25. Stanko Andrić (Slavonski Brod), «*Vinum toto septentrione laudatissimum*: srijemsko vino u srednjem vijeku»
26. Vladan Gavrilović (Novi Sad) i Goran Vasin (Novi Sad), «Vinska desetina fruškogorskog manastira Bešenovo sedamdesetih godina XVIII veka»
27. Lidija Barišić Bogišić (Zagreb), «Vinogradarstvo i vina Vukovarskog vlastelinstva – Očevidnik vina 1912-1914.»

Diskusija (10 min.)

10:25-10:35 Stanka (10 min.)

10:35-12:00 | Sesija 7: Vino u Srijemu, Baranji i – književnosti

28. Branko Ostajmer (Zagreb), «Prvo srijemsko vinarsko dioničko društvo u Iloku»
29. Marko Kevo (Ilok), «Osnivanje iločkih vinskih i vinogradarskih društava i njihovo djelovanje»
30. Mislav Matišić (Osijek) i Luka Jakopčić (Zagreb), «Surduci i gatori – sociodemografska slika Baranje»
31. Anica Bilić (Vinkovci), «Vinska karta u književnoj geografiji Slavonije»
32. Marina Jemrić (Ilok), «Vinski motivi u pjesništvu Ante Benešića»

Diskusija (10 min.)

12:00-12:15 Zatvaranje skupa

12:15-13:00 Izložba i degustacija vina

13:00 Ručak

15:00 Odlazak za Osijek

SAŽECI IZLAGANJA

Stanko Andrić

Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest
Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod

**VINUM TOTO SEPTENTRIONE
LAUDATISSIMUM:
SRIJEMSKO VINO U SREDNJEM VIJEKU**

< *Vinum toto septentrione laudatissimum: Syrmian Wine in the Middle Ages* >

SAŽETAK

Vino koje se proizvodilo u Srijemu, pokrajini između Dunava i Save, odnosno na pitomim padinama tamošnje Fruške gore, bilo je nesumnjivo najpoznatije i najcjenjenije vino kontinentalnih dijelova Ugarsko-hrvatskog kraljevstva u srednjem vijeku. Ono je bilo dobro poznato i izvan granica kraljevstva i zauzimalo je važno mjesto u ukupnom ugarskom izvozu vina u druge zemlje. Podaci o njegovoj proizvodnji, i još više njegovoj potrošnji i trgovini njime, razasuti su po mnogobrojnim pisanim izvorima nastalim od 12. do 16. stoljeća – službenim poveljama, privatnim pismima, računima, narativnim djelima itd. Na osnovi sustavna prikupljanja tih podataka bilo bi moguće o naslovnoj temi napisati sadržajno bogatu doktorsku disertaciju ili monografiju. Premda se za tu temu dosad interesiralo više povjesničara, uglavnom mađarskih, još se uvijek nijedan nije poduhvatio toga istraživačkog posla u njegovu punom opsegu. U ovom izlaganju pokušat će se dati nacrt takve dokumentarne povijesti srijemskog vina u srednjem vijeku i kratko izvijestiti, kronološkim redoslijedom, o zasad pronađenim spomenima toga vina u različitim pisanim izvorima. Pritom će se posebna pozornost pokloniti zabilježenim pohvalama u prilog srijemskog vina. Najrječitije takve pohvale nalaze se kod domaćih humanističkih pisaca 15. i 16. stoljeća, između ostalih kod biskupa i diplomata Stjepana Brodarića, koji je u svojem znamenitom opisu Mohačke bitke (napisanom vjerojatno 1528.) srijemsko vino označio kao „najcjenjenije vino na čitavom sjeveru“.

Mato Artuković

Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest
Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod

ODVJETNIK I TRGOVAC VINOM - PRIMJER BRODSKE OBITELJI BRLIĆ

< Lawyer and Wine Tradesman –
an Example of the Brod Brlić Family >

SAŽETAK

Većina imućnijega ili srednjega građanskog sloja staroga Broda nije mogla zamisliti svoj život bez vinograda. I obitelj Brlić također. Iako je bio odvjetnik, dr. Vatroslav Brlić ozbiljno je računao na prihode od vinograda, od prodanoga grožđa ili prodanog vina. Najveći kupac bila je Vrhbosanska nadbiskupija. S obzirom da je nadbiskup Stadler kupovao vino i za potrebe bogoslužja, to je jamac i kvalitete vina iz Brličevog vinograda. Od 1900. Vatroslav Brlić dobio je pravo držati gostionicu u kojoj je prodavao svoje vino, koje je proizveo u svome vinogradu. Time je zapravo nastavio obiteljsku tradiciju dugu cijelo stoljeće. Nakon njegove smrti to „pravo neograničenog točenja“ zatražila je njegova supruga, Ivana Brlić Mažuranić, obrazlažući to u molbi: „Ja pako niti imadem drugog zvanja, niti drugog stalnog izdašnog dohotka“, pa bi to bilo „jedan od glavnih mojih dohodaka“.

I dr. Brlić i Ivana Brlić brinuli su se oko vinograda zajedno. Naravno, on je vodio brigu o materijalnim potrebama (npr. kupovao je kolce – 1895. kupio je 12 000 kolaca, često je gnojio vinograd umjetnim gnojivom, brinuo se za burad i sl.). Za poslove oko vinograda angažirali su vincilire. S njima su sklapali vrlo precizne ugovore o pravima i obvezama. Vincilir i njegova obitelj stanovali su u izgrađenoj vincilirskoj kući u vinogradu. Uz stan, dobivali su određene novčane naknade, pravo uživanja vincilirskog zemljišta, pravo na travu oko vinograda i „voz slame na godinu po govedu“. Za uzvrat, vincilir se „pogodbom“ obvezao da će obaviti sve poslove koji su predviđeni u vinogradu. Vlasnik vinograda morao je voditi „vincilirsku knjižicu“.

Da bi lakše plasirali vino, ili dobili povoljniji zajam, vinogradari su se udruživali u „Udruhu brodskih vinogradara“. I dr. Brlić je bio član „Udruge“ do svoje smrti. Kako im

Udruga nije isplatila novac za predano grožđe, širu i vino od 1921., Ivana je prekinula svoje članstvo u njoj 1925.

Vinograd nije bio samo ekonomski isplativ. U njemu su stari Brođani nalazili mir, a poslije školskih obveza nastajala je prava „seoba naroda“ iz grada u vinograd. On je bio oaza mira, bezbrižnosti, obiteljskog života i za obitelj Vatroslava i Ivane Brlić. Tu su također primali i mnogobrojne prijatelje, od kojih su mnogi igrali važnu ulogu u hrvatskom političkom i kulturnom životu. Nijedan od posjetitelja nije uskratio pohvalu „magičnoj privlačnosti“ Brličevih vinograda. Naravno, atmosferi je pridonijela i pjesma. „Ovaj naš pianino, to je upravi alem kamen našeg vinograda“, pisala je Ivana 1902. majci. U pismima izražava da joj je „tako krasno u našem vinogradu kano u raj“, i „uobće je od svega mog užitka ovaj naš svakogodišnji boravak u vinogradu, što bi najteže pregorila – djeca su sretna i vesela“. Nezaboravne proslave sv. Vinka, kao zaštitnika vinogradara, i berbe ostale su zapisane u spomenarima, koji se u obitelji Brlić marljivo vode od 1889.

Ivana Artuković Župan

Muzej Brodskog Posavlja, Slavonski Brod

UPOTREBA VINA U RIMSKOM POGREBNOM RITUALU: PRIMJER PALJEVINSKE NEKROPOLE S TRGA IVANE BRLIĆ-MAŽURANIĆ U SLAVONSKOM BRODU

< The Utilisation of Wine in Roman Burial Rituals:
The Example of the Cremation Necropolis of the Square Ivana Brlić
Mažuranić in Slavonski Brod >

SAŽETAK

Vino je Rimljanima bilo omiljeno piće. Miješali su ga s vodom i začinima te konzumirali u puno većoj količini nego što se ono pije danas. Antički izvori navode brojne vrste vina te govore o njegovoj proizvodnji u Dalmaciji. Proizvodnja u Panoniji kreće od 2. i 3. stoljeća, a izvori nazivaju panonska vina lošima. Vino je bilo važan dio brojnih rimskih svetkovina i različitih obreda pa tako i onih povezanih sa smrću i zagrobnim životom. Smatralo se kako ono boje krvi daje energiju bogovima Manima – dušama mrtvih, što proizlazi iz drevnih vjerovanja da život počiva u krvi: kada čovjek umre, njegova krv prestaje teći, a da bi dobio novu energiju, mora primiti nove zalihe krvi. Zato su pokojnicima prinošene životinjske (često u ranijem periodu i ljudske) žrtve. I zato je vinom gašena pogrebna lomača te je ono ostavljano pokojnicima na dar.

Nakon rimskih osvajanja, pokoreno stanovništvo, uključujući i ono brodskog područja, vrlo je brzo preuzelo latinski jezik, rimsku kulturu, vjerovanja, običaje i zakone, među kojima i one o ukopu. O tome svjedoče grobni prilozi (keramičke posude oblika karakterističnih za rimski period, uljane svjetiljke, balzamariji – staklene bočice za mirise, novac) te dijelovi opreme i nošnje pronađeni u grobovima rimskodobne paljevinske nekropole, čiji je dio otkriven na južnom i središnjem dijelu Trga Ivane Brlić-Mažuranić u Slavonskom Brodu, tijekom zaštitnih arheoloških istraživanja koja su prethodila radovima na sanaciji i obnovi Trga. Unatoč tome što se prostor Trga nalazi u arealu rimske Marsunije te su rimskodobni nalazi bili sasvim očekivani, otkriće nekropole ipak

je bilo iznenađenje. Nepoznata je njezina veličina. Istraženo je dvanaest grobova koji su pripadali domaćem romaniziranom stanovništvu čija je predrimska tradicija sačuvana samo u obliku grobova: nekoliko je tipova grobova, a većinski tip su obične zemljane rake dimenzija kosturnog groba s ogortjelim stranicama. Nekropola je datirana u 1. i 2. stoljeće, dakle u vrijeme prije nego se na području Panonije počinje intenzivnije uzgajati vinova loza. Unatoč tomu, domaće je stanovništvo poznavalo vino, kupovalo ga i konzumiralo, a propisi o pogrebu, kao i ostali rimski propisi, morali su se poštivati. Dakle, lomača se morala gasiti izlivanjem vina, o čemu svjedoči prisutnost keramičkih vrčeva u svakom istraženom grobu. S obzirom na vjerovanje da duša zadržava sve ljudske osjećaje, sjećanja i potrebe, dakle ako ne jede i ne pije, gladna je i žedna, vrčevi u grob nisu prilagani prazni. Također, u grobovima su pronađene čaše koje su mogle biti priložene za pokojnika ili bačene tijekom žalovanja i uslijed gozbe koja se, prema običaju, tijekom samog sprovoda, blagovala na grobu.

Lidija Barišić Bogišić

Ministarstvo obrane RH, Zagreb

VINOGRADARSTVO I VINA VUKOVARSKOG VLASTELINSTVA - OČEVIDNIK VINA 1912. - 1914.

< Viticulture and Wines from the Vukovar Estate:
Wine Register from 1912-1914 >

SAŽETAK

U Državnom arhivu u Osijeku, u bogatoj ostavštini arhivskog gradiva Vukovarskog vlastelinstva, sačuvane su ulazno-izlazne knjigovodstvene vinske knjige (*Weinbuch*) vinskog podruma u Vukovaru. Tiskani obrasci uvezanih listova formata A3 s lijeve su strane naslovljeni *Primitak - Eingang*, a s desne strane *Izdatak - Ausgang*. Svaka evidencijska kategorija (*Primitak* i *Izdatak*) ima 12 rubrika iz kojih doznajemo o vrstama vina koja su se proizvodila na imanju grofova Eltz, o Pajzošu kao glavnoj vinariji imanja, o količinama vina koje su išle u prodaju, te cijeli niz drugih podataka - način pakiranja vina i način dopreme u vukovarski vinski podrum, način otpreme kupcima, količine prodanog vina, ime kupca i mjesto u koje je kupljeno vino otpremljeno. Ukupno gledano doznajemo koje su se vrste vina na Vlastelinstvu proizvodile i najbolje prodavale.

Vinske knjige, *Očevnik vina*, bogati je izvor podataka o iznimno uspješnoj grani gospodarske djelatnosti Vukovarskog vlastelinstva. Tradicionalna privredna grana na vukovarskom, i cijelom srijemskom području - uzgoj vinove loze i proizvodnja vina, planskim razvojem vinogradarstva od prvih dana kupnje Vlastelinstva 1738. godine, obogaćena je s godinama novim sortama loze donesenim iz Njemačke, s imanja u Eltvillu. U konačnici, proizvodnja vrhunskih i nagrađivanih vina u vinariji Pajzoš dovela je vina Vukovarskog vlastelinstva na brojne međunarodne izložbe i na glas koji traje i danas.

Anica Bilić

Centar za znanstveni rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Vinkovcima

VINSKA KARTA U KNJIŽEVNOJ GEOGRAFIJI SLAVONIJE

< The Wine List in Literary Geography in Slavonia >

SAŽETAK

U radu se predočuje i interpretira vinska karta (*Wine list*) što su je ispisali književnici na prostoru Slavonije, Srijema i Baranje (Matija Antun i Josip Stipan Relković, Josip Lovretić, Ivana Brlić-Mažuranić, Franjo Ciraki, Mladen Barbarić, Ante Benešić, Ivan Kozarac, Iso Velikanović, Dragutin Tadijanović, Dobriša Cesarić, Josip Dumendžić i dr.) te učinili čitljivijom vezu zemlje, čovjeka i vinove loze/vina.

S aspekta književne geografije hermeneutički se pristupa njihovim tekstovima da bi se moglo prodrijeti u kulturnu i književnu percepciju vinogradarstva i vinarstva Slavonije, Srijema i Baranje. Primjenom interpretativne metode razmatrat će se značenja, emocije, ideje, vrijednosti i simboli upisani u prostor sjeveroistočne kontinentalne vinogradarske i vinske regije.

Pojam energizacije ključem je interpretacije u praćenju procesa preobrazbe: najprije uložene radne energije u vinogradarski prostor, a potom vina, fermentirana voćnoga preobilja i truljenja, koje vraća energiju čovjeku. U procesu preobrazbe identificirat će se poetski, filozofski, metafizički, mitološki, legendarni, simbolični i ekstatični slojevi, nataloženi u književnoj i enološkoj kulturi. Pri tome je za konstatirati da je odnos vinorodnoga i književnoga krajolika čitljiviji u pejzažnoj lirici i proznom tematiziranju radnih vinogradarskih praksi i običajnoga života slavonsko-podunavskoga vinogorja dok metaforičko-simbolički odnos ukazuje na ambivalentnost između rada i zabave, trijeznoga i pijanoga, profanoga i svetoga, poganskoga i kršćanskoga.

Analizirani tekstovi potvrđuju enofiliju književnika koji su dali svoj obol enološkoj i književnoj kulturi ispisavši stranice za degustaciju književnoga i vinskoga užitka te pospješili književnu komunikaciju između konzumenta i vina pretvorivši ponudu vina svojega podneblja s restoraterskim imperativom *pij lokalno (drink local)* u književnu činjenicu s estetskom funkcijom (*pišemo/čitamo hrvatski*) i performativnim učinkom: *kušajmo hrvatsko!*

Nikola Cik

OŠ Prof. Franje Viktora Šignjara, Virje

UDIO VINOGRADA U POSJEDU KUĆNIH ZADRUGA U DRUGOJ POLOVINI 19. STOLJEĆA

< The Share of Vineyards Possessed by Zadrugas (Extended Families)
in the Second Half of the 19th Century >

SAŽETAK

Izlaganje sadrži rezultate istraživanja značenja vinogradarstva i proizvodnje vina u gospodarskoj povijesti Slavonije u 19. stoljeću. Nudi odgovor na istraživačko pitanje o promjenama veličine obradivih površina pod vinogradima u nekim vinorodnim područjima i njihov udio u ukupnoj količini obradivih površina. Istraživanje podrazumijeva analizu podataka o količini vinograda u nekim katastarskim općinama na području Vojne granice (prvenstveno k. o. Erdut i k. o. Podvinje – Rastušje) i nudi usporedbu sa stanjem u nekim dijelovima Đurđevačke pukovnije. Metodologija rada podrazumijeva analize kartografskih materijala (topografske karte i katastarski planovi) i uparivanje s podacima iz pripadajućih popisa čestica iz druge polovine 19. stoljeća. Očekuju se odgovori na pitanja o ukupnoj količini vinograda koje su posjedovali pojedini vlasnici (obitelji, odnosno kućne zadruge), te o međuo odnosu brojnosti stanovništva i vinogradarskih površina. Na taj se način u istraživanju iskorištavaju demografski podaci. U tu svrhu koriste se crkvene matične knjige i sumarni podaci iz popisa stanovništva provedenih u drugoj polovini 19. stoljeća. U izlaganju se predviđa prezentiranje dijela kartografskih materijala i statističkih podataka kao i izrađenih rekonstrukcija obiteljskih struktura i površina pod vinogradima.

Vladan Gavrilović / Goran Vasin

Filozofski fakultet, Novi Sad

VINSKA DESETINA FRUŠKOGORSKOG MANASTIRA BEŠENOVO SEDAMDESETIH GODINA XVIII VEKA

< The Wine Tithe of the Fruška Gora Monastery Bešenovo in the 1770s >

SAŽETAK

Manastir Bešenovo spadao je u red značajnijih fruškogorskih manastira u drugoj polovini 18. veka. Njegov geografski položaj na padinama Fruške gore, u zaleđu donjih padina omogućava realan razvoj vinograda. U tom pogledu manastir Bešenovo (njegovo bratstvo) je u skladu sa zakonskim odredbama, najpre garantovanim Privilegijama, a zatim i zakonskim člancima Ugarskog i potom Hrvatskog sabora plaćalo vinski desetak. Na prvorazrednoj arhivskoj građi i neobjavljenim izvorima iz Arhiva Srpske akademije nauka u Sremskim Karlovcima dolazimo do podataka koji oslikavaju i vrlo detaljno predstavljaju presek vinskog desetka, potom oranica i čitavog zemljišnog poseda ovog važnog fruškogorskog manastira. Razlikujući manastirsku imovinu pod upravom Crkve i imovinu datu u zakup u samom selu i manastirskom prnjavoru, potom imovinsko-ekonomske odnose u pogledu zakupa i podzakupa, data je potpuna slika ekonomije i pravnih odnosa na vinogradima i oranicama koje je posedovao manastir. Tako se kroz analizu mikroceline dolazi i do šire ekonomske i statističke slike, po modelu, i za širi sklop Karlovačke mitropolije i njenih manastira na Fruškoj gori.

Ante Grubišić

Muzej Slavonije, Osijek

VINOGRADI VUKOVARSKOG VLASTELINSTVA U FEUDALNOM RAZDOBLJU PREMA KARTOGRAFSKIM IZVORIMA

< The Vineyards of the Vukovar Estate in the Feudal Period
According to Cartographic Sources >

SAŽETAK

Izuzmemo li rijetke skice i planove grada Vukovara, može se reći kako širi vukovarski kraj prije 18.st. nije zasebno kartografski prikazivan. Barem ne na način koji bi danas omogućio bilo kakvu značajniju analizu poljoprivrednog prostora, a pogotovo ne samo jednog segmenta kao što su to vinogradi. Uostalom, kartografska produkcija prije 18. st. i nije bila u stanju napraviti precizne kartografske prikaze prostora veličine jednog prosječnog feudalnog vlastelinstva u krupnom mjerilu. Vukovarski kraj nalazimo tek u prikazima vrlo širokog prostora sitnijeg mjerila, bez iole važnijih prikaza prirodnih elementa prostora. Izuzetak predstavlja Laziusova karta (Beč, 1556.) koja uz pokoji toponim stilizirano označava izgled krajolika vukovarske lesne zaravni kao brežuljkast, s prvim crtežom (neproporcionalno velikog) trsa loze južno od Vukovara i Iloka, koji je trebao simbolizirati glavnu poljoprivrednu granu toga kraja. Na sreću današnjih istraživača, već kod svog formiranja - kupovnim 1728., odnosno darovnim ugovorom 1731., prvi vlasnik velikog vukovarskog vlastelinstva Johannn Ferdinand Küffstein angažirao je carskog akademskog inženjera Johanna Philippa Frasta za izmjeru cijelog vlastelinstva. Frast je 1733., u pionirskom poslu, dovršio karte svih naselja. Ovaj, za hrvatske krajeve uopće, jedinstveni geodetski i kartografski rad sadrži izmjerenu i ucrtanu svaku proizvodnu i neproizvodnu česticu na vlastelinstvu. Ovakav način rada jednog vlastelinskog mjernika i kartografa, koji je između ostalog dokinuo stare mjere za površine vinograda (motike), postat će na ostalim vlastelinstvima standard tek u drugoj pol. 18. st. Usporedbom njegovih karata i statističkih podataka s radovima mnogobrojnih vlastelinskih mjernika do kraja feudalnog razdoblja moguće je pratiti stanje, mahom porasta, površina pod vinogradima gotovo svakog naselja.

Đura Hardi

Filozofski fakultet, Novi Sad

**TORCULAR – JEDAN POMEN
VINSKE PRESE IZ 1253. GODINE KAO
PRILOG ISTORIJI VINARSTVA NA TLU
SREDNJOVEKOVNOG SREMA**

< *Torcular* – A Mention of Wine Press from 1253 as a Contribution to the
History of Viticulture in the Area of Medieval Syrmia >

SAŽETAK

Tragom jedne povelje ugarsko-hrvatskog kralja Bele IV, od 3. oktobra 1253. godine, u kojoj se potvrđuje konfiskacija imetka Laurenciju, upravitelju (*villico*) srijemskog naselja Bešenova i njegovim pomagačima uhićenim u krivotvorenju novca, u radu se nastoji analizirati stanje vinarstva i vinogradarstva na južnim padinama Fruške gore sredinom 13. stoljeća. Naime, predmet konfiskacije dobara spomenutog Laurencija, bili su upravo vinogradi i vinska preša (*quasdam vineas...et torcular*). Autor dolazi do zaključka da je ovdje riječ bila o jednom od najranijih sačuvanih spomena vinske preše na tlu srednjovjekovnog Srijema, te da je posrijedi vrijedan, i stjecajem konkretnih okolnosti ne manje zanimljiv, prilog poznavanju povijesti vinarstva u ovom dijelu Evrope.

Danijel Jelaš

Državni arhiv u Osijeku

POVIJESNI KONTEKST SPOMENA VINOGRADA U ERDUTSKOJ GRADSKOJ LISTINI IZ 1403. GODINE

< The Historical Context of the Mention of Vineyards
in the City Charter of Erdut from 1403 >

SAŽETAK

Najčešće spominjani problem s kojim se moraju nositi istraživači srednjovjekovne povijesti istočnih hrvatskih krajeva razmjerno je mali broj sačuvanih pisanih vrela. Saznanja o pojedinim događajima i pojavama nerijetko se temelje na fragmentarnim, raspršenim i posrednim podacima ili pak jednokratnim navodima u izvorima, kakav je slučaj i s pitanjem proizvodnje vina u srednjovjekovnom Erdutu. S obzirom na njegov geografski položaj, pogodan za uzgoj vinove loze, kao i zanimljive podatke o oporezivanju vina i vinskih bačvi za područje Erdutske nahije u defteru Sandžaka Požega iz 1579. godine, dosta je izvjesno da je proizvodnja vina imala važnu ulogu u lokalnom gospodarstvu tijekom kasnog srednjeg vijeka. Tomu unatoč, za to nam je razdoblje ostao sačuvan tek spomen vinograda u Erdutu u ispravi tamošnje mjesne općine iz 1403. godine. Isprava je izdana stanovitom magistru Lovri, sinu Šimuna od Bátmonostora. On je kupio nekretnine u samom naselju, točnije posjed s vrtom u sklopu kojeg se nalazio i vinograd. Uz kupca, ondje se spominju i prodavatelji, gospođa Helena, kći Stjepana, i Blaž, sin Jakovljević, te kaštelani erdutske utvrde, prisjednici i susjedi rečenoga posjeda. Stoga je osim kao najstariji poznati zapis o uzgoju vinove loze na užem području Erduta ovaj dokument zanimljiv i zato jer donosi vrlo vrijedne podatke o ustrojstvu i djelovanju erdutske mjesne samouprave u srednjem vijeku pa i neke mikrotopografske pojedinosti o naselju. U središtu je izlaganja, dakle, erdutska gradska listina kao izvor za istraživanje lokalne upravne i gospodarske povijesti, a bit će riječi i općenito o povijesti Erduta u kasnom srednjem vijeku, ponajprije kako bi se dao nešto širi kontekst njezina nastanka.

Marina Jemrić

Osnovna škola Julija Benešića, Ilok

VINSKI MOTIVI U PJESNIŠTVU ANTE BENEŠIĆA

< Wine Motifs in the Poetry of Ante Benešić >

SAŽETAK

U radu će se dati analiza Benešićevih tekstova sadržanih unutar njegovih triju objavljenih pjesničkih zbirki, *Pjesme* (1905.), *Pjesama knjiga druga* (1906.), *Anakreontika* (1913.), s aspekta njihove motiviranosti vinom, vinskim i vinogradarskim. Benešić svojim pjesničkim tekstovima objelodanjenim u jeku hrvatske moderne književnosti, odnosno njihovom vinskom motiviranošću, u kojima je lirski subjekt pripit ili pijan, naprosto zadivljen vinom i ljepotom koju ono daje, ljubavno i, nerijetko, erotski nastrojen, zasigurno u tadašnji kontekst hrvatske književnosti unosi radost i vedrinu, tematsku razigranost i inovativnost. Osobito je nadalje zanimljivo promotriti Benešićeve tekstove nabijene srijemskim štihom, hedonizmom, šiljerom, fruškogorskim nimfama, odnosno definirati „sremiziranje“ anakreontskih pjesama, po čemu je Benešić zasigurno jedinstven u književnosti hrvatske moderne, o čemu će se također govoriti u ovom radu.

Sladana Josipović Batorek

Filozofski fakultet, Osijek

SUDBINA BISKUPIJSKIH VINOGRADA TIJEKOM PROVEDBE ZAKONA O AGRARNOJ REFORMI I KOLONIZACIJI NAKON 1945. GODINE

< The Fate of Diocesan Vineyards during the Implementation of the Agrarian
Reform and Colonization Law after 1945 >

SAŽETAK

U izlaganju će biti prikazan proces provedbe Zakona o agrarnoj reformi i kolonizaciji nakon 1945. godine na posjedima Đakovačke biskupije, s posebnim osvrtom na biskupijske vinograde. U uvodnom će dijelu izlaganja biti prikazan tijek donošenja Zakona na saveznoj razini, a zatim i za područje Federalne Hrvatske, odnosno Narodne Republike Hrvatske, te njegove glavne odredbe. Reakcija Katoličke crkve na navedeni zakon bila je izrazito negativna, budući je zakon bio osobito oštar prema crkvenim posjedima i težio je osiromašenju Katoličke crkve i slabljenju njenog utjecaja u društvu. U nastavku će se u kratkim crtama prikazati i odnos biskupa Antuna Akšamovića prema komunističkim vlastima, ali i prema Zakonu o agrarnoj reformi i kolonizaciji te njegovo posredovanje u osiguranju povoljnijeg položaj za Biskupiju tijekom provedbe zakona. Središnji dio izlaganja prati provedbu sudbinu biskupijskih vinograda, koji su predstavljali značajan izvor prihoda za Đakovačku biskupiju, kao i sudbinu vinograda u Trnavi, koji je bio u vlasništvu Kongregacije sestara Sv. Križa u Đakovu. Za navedeno istraživanje korištena je do sada objavljena literatura, kao i izvorno arhivsko gradivo Državnog arhiva u Osijeku i Nadbiskupskog arhiva u Đakovu.

Marija Karbić

Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest
Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod

VINOGRADARSTVO U SREDNJOVJEKOVNOJ POŽEŠKOJ ŽUPANIJI

< Viticulture in Medieval Požega County >

SAŽETAK

Kao i u drugim dijelovima Slavonije, Srijema i Baranje tako su i na području koje je zauzimala srednjovjekovna Požeška županija vinogradi i proizvodnja vina bili prisutni od davnine. Iako zbog ograničenja koja nam nameće oskudnost vrela na brojna pitanja o razvoju vinogradarstva i vinarstva na tom području tijekom srednjeg vijeka ne možemo odgovoriti, samo postojanje vinograda i proizvodnja vina kao jedna od značajnih grana agrarne djelatnosti zasvjedočeni su u različitim vrstama izvora, što će se u prilogu nastojati i pokazati. Kupoprodajni ugovori, darovnice i oporuke pokazuju nam da se vinogradi kupuju i prodaju, daruje ih se, ostavlja u nasljedstvo. Važan izvor informacija su i sudski spisi, u kojima se stranke spore oko prava na vinograde, ali koji nam, na primjer, donose i vijesti o krađama vina. Podatke o vinogradima pružaju nam i isprave vezane uz različite vrste poreznih davanja, odnosno oslobođenje od njih, a ponekad o njihovu postojanju govore i opisi međa posjeda, u kojima se oni navode među elementima koji definiraju te granice. Pritom treba napomenuti da upravo ova posljednja vrsta vrela pruža zanimljive podatke o smještaju samih vinograda. Analiza različitih izvora pruža nam i važne podatke o vlasnicima vinograda (među kojima susrećemo kako plemstvo tako i crkvene ustanove, ali i krunu), kao i o pitanjima povezanim uz posjedovna prava i raspolaganja vinogradima u poslovima *inter vivos* i *post mortem* te posredno ukazuje i na značenje koje su vinogradi imali kako za svoje vlasnike tako i u gospodarstvu općenito. Osim vrela nastalih u srednjovjekovnom razdoblju, o vinogradima u srednjovjekovnoj Požeškoj županiji govore i prvi osmanlijski popisi nakon pada Slavonije, koji donose i vijesti o zapuštenim vinogradima svjedočeći tako i o posljedicama ratovanja na ovome prostoru.

Marko Kevo

Muzej grada Iloka, Ilok

OSNIVANJE ILOČKIH VINSKIH I VINOGRADARSKIH DRUŠTAVA I NJIHOVO DJELOVANJE

< The Establishment of Ilok Wine and
Viticulture Associations and their Activities >

SAŽETAK

Uzgoj vinove loze na iločkom području seže još u 3. stoljeće u vrijeme rimskog cara Marka Aurelija Proba, preko srednjeg vijeka i razdoblja osmanske vladavine, no modernizacija i napredak uzgoja vinove loze i proizvodnje vina započela je kada obitelj Odescalchi postaje vlasnikom iločkih posjeda. Sadnja novih i visokokvalitetnih sorti doprinijela je sve većoj kvaliteti vina, a time i afirmiranju istoga na europskom tržištu. Da bi se iločka vina što bolje plasirala na tržište, počela su se osnivati društva u koja se uključuju vinogradari. Prvo takvo osnovano je 1872. pod imenom *Prvo srijemsko vinarsko dioničarsko društvo u Iloku*, a 1881. donesen statut koji regulira djelovanje društva. Društvo je organiziralo izložbe, sajmove, akcije održavanja i obnove podruma i vinograda. Osnutak *Hrvatske seljačke zadruge* 1902. i *Sredotočne pecare žeste* 1917. godine značio je i njihovu suradnju s vinarima i vinogradarima. U razdoblju 1930-ih godina 20. st. djelovale su *Iločka vinarska zadruga*, *Lozarsko voćarska zadruga*, a početkom 1940-ih osnovana je *Hrvatska vinarska – vinogradarska zadruga u Iloku*. Kroz rad će se prikazati kako je osnivanje vinarskih i vinogradarskih društava od kraja 19. st. podiglo konkurentnost i kvalitetu iločkih vina kroz mnogobrojne promidžbene aktivnosti, ustrojavanje pravila u njihovoj djelatnosti te obrazovanje kvalitetnih stručnih kadrova.

Mira Kolar-Dimitrijević

Sveučilišna profesorica u miru, Zagreb

TRGOVINA VINOM NA ERDUTSKOM VLASTELINSTVU IZMEĐU DVA SVJETSKA RATA

< Wine Trade on the Erdut Estate between two World Wars >

SAŽETAK

1918. godina bila je prijelomna za Erdutsko vlastelinstvo, zbog propasti Austro-Ugarske Monarhije, no teži udarac bila je smrt dugogodišnjeg vlasnika Ervina pl. Cseha (1838. - 1918.). Ervina nasljeđuje malodobna kći jedinica Irena pl. Cseh pod čijom upravom imanje stagnira. Istraživanje se temelji na bilješkama o prodaji vina na Erdutskom vlastelinstvu. Donose se podatci o ukupnim prodanim količinama po mjesecima od 1928. do 1937. godine te mjesta u kojima su distribuirana erdutska vina. Dvije najzastupljenije sorte su siller i riesling. Prodaja vina stavljena je u kontekst gospodarskih kretanja u navedenom periodu.

Suzana Leček / Ivica Šute

Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod / Filozofski fakultet, Zagreb

NAPORI NA PODIZANJU VINOGRADARSTVA I VINARSTVA KASNIH 1930-IH GODINA

< Efforts for the Improvement of
Viticulture and winemaking in the late 1930s >

SAŽETAK

Hrvatska je u prvoj polovici 20. stoljeća bila dominantno agrarna zemlja. Od poljoprivrede je još u međuratnom razdoblju živjelo gotovo 90% stanovništva, pa je svaka njena grana bila od životne važnosti, barem za jedan udio populacije. To vrijedi i za vinarstvo, budući da je vino kao najpopularnije alkoholno piće imalo veliko tržište. Stoga je bilo izuzetno važno na koji se način u gospodarskoj politici tretiralo vinogradarstvo i vinarstvo. U istraživanju smo obuhvatili kasne 1930-te, kada se uz ograničene napore državnih tijela javljaju i organizirane izvaninstitucionalne inicijative, koje dovode do važnih pomaka u ovoj grani. Radilo se o pokušajima Hrvatske seljačke stranke (HSS) da nadomjesti izostanak odgovarajuće državne brige o malim proizvođačima (koji su činili većinu). U kontekstu ovih općih nastojanja, istraženo je što se događalo s vinogradarstvom i vinarstvom Slavonije. Analizirano je koje je mjere HSS poduzimao preko svoje gospodarske organizacije Gospodarske sloge, poput zadružnog organiziranja te vođenja raznih kampanji (primjerice, za sniženje trošarina, povećanje cijena vina). Na kraju je istraženo kako je pokušavao unaprijediti vinogradarstvo i vinarstvo nakon preuzimanja vlasti u Banovini Hrvatskoj, odnosno kojim je mjerama nastojao potaknuti proizvodnju (rasadnici, tečajevi i dr.) i prodaju (izložbe).

Karolina Lukač

Muzej Brodskog Posavlja, Slavonski Brod

VINOGRADARSTVO U BRODSKOM BRDU - RAZLIKE VINOGRADARSKIH OBIČAJA SELJAKA I GOSPODE KRAJEM 19. I POČETKOM 20. STOLJEĆA

< Viticulture in Brodsko Brdo – Dissimilarities of Vinegrowing Customs
between Peasants and Gentlemen in the Late 19th and the Early 20th Century >

SAŽETAK

Iako je Brodsko brdo bilo zasađeno vinovom lozom još u antičkim vremenima pa i ranije, gajenje loze za seljaka nikada nije bila primarna djelatnost već tek jedan od sporednih poslova. Kako vino nije predstavljalo dodatan izvor prihoda, obrađivalo se tek onoliko trsova koliko je bilo potrebno za kućnu upotrebu, dok je za gospodu s druge strane posjedovanje vinograda bila čast i ponos te često jedini izvor prihoda. Razlika u odnosu prema vinu ovisila je upravo o prihodu od prodaje vina, ali i njegove uloge u zajednici. Gospoda se okupljala i u udrugama, ponajviše kako bi svoje proizvode mogli plasirati na tržište, stoga je 1900. osnovana *Udruga brodskih vinogradara* te 1921. *Brodsko vinogradarska udruga* sa zadatkom poučavanja o pravilnom podrumarenju i vinogradarstvu. Upravo je odnos prema vinogradu, i vinu kao njegovu proizvodu, jedna od razlika u životnom ciklusu seljaka i gospode na području brodskog Posavlja krajem 19. i početkom 20. stoljeća.

Neovisno o razlozima posjedovanja vinograda, radovi oko loze započinjali su uvijek u siječnju. Od tehničkih radova u vinogradu najvažniji su bili obrezivanje, kopanje, čuvanje vinograda i berba, a sama berba, u kojoj su sudjelovali svi članovi obitelji, rodbina i prijatelji, bila je važan društveni događaj kako kod seljaka tako i kod gospode. Razlika je u tome što su kod seljaka sav posao oko vinograda obavljali uglavnom sami vlasnici, dok su kod gospode za to su bili zaduženi, nerijetko školovani, unajmljeni radnici - vinciliri.

Prilikom obilježavanja važnih datuma svetaca, koji se slave kao zaštitnici vinograda, u *gospodskim* su se u vinogradima vodile spomen-knjige zapisnika, danas nepresušan izvor podataka. Bez obzira bio seljak ili gospodin, najvažniji dan svakog vinogradara, dan kada je ženama po tradiciji bilo zabranjeno odlaziti u vinograd, bio je blagdan sv. Vinka koji predstavlja početak i kraj vinogradarske godine.

U važno obilježje vinograda spadaju i specifične nastambe odnosno oblici gradnje. Dok je seljak posjedovao jednostavnu, jednosobnu kolibu od pruća, dasaka, greda ili ćerpića omazanu blatom, za čuvanje alata ili kao sklonište u slučaju nevremena, vinogradarske zgrade velikih proizvođača vina i drugih dobrostojećih građanskih obitelji bile su vile katnice ladanjskog karaktera.

Luka Marijanović

Đakovačko-osječka nadbiskupija, Đakovo

VINOGRADARSTVO I VINARSTVO NA VLASTELINSTVU ĐAKOVAČKIH BISKUPA

< Viticulture and Wine Production on the Estate of the Bishops of Đakovo >

SAŽETAK

U svojem radu autor pruža povijesni ogled razvoja vinogradarstva i vinarstva na vlastelinstvu nekadašnje Đakovačke i Srijemske biskupije, današnje Đakovačko-osječke nadbiskupije. Vlastelinsko dobro na Đakovačkom vinogorju, što ga je bosanski biskup dobio darovnicom hrvatskog hercega Kolomana u Đakovu g. 1239., kao i grad Đakovo u koji je prenio svoje sjedište iz Vrhbosne (Sarajeva), tijekom stoljeća se brižnim gospodarenjem razvilo u veliko i bogato dobro, koje je uz ostale gospodarske grane kao rijetko koje dobro hrvatskih plemića dalo dragocjeni doprinos razvoju gospodarstva i kulture u Hrvatskoj. Dokumenti o vinogradima iz predturskog razdoblja su rijetki. S pravom se pretpostavlja da su zbog potreba liturgije đakovački biskupi na svom imanju uzgajali vinovu lozu. Za stopedesetgodišnjeg turskog vaktā (1536.–1686.) u vinogradarstvu Bosanske ili Đakovačke biskupije nastao je, razumije se, izvjestan zastoj. Poslije oslobođenja od turskoga zuluma obnavljaju se stari zapušteni vinogradi. God. 1716. biskup Petar Bakić sadi prve nove vinograde u okolici Đakova i na obroncima Dilja u Trnavi. U drugoj pak polovici istog stoljeća biskup Josip Čolnić sadi u Trnavi veliki kompleks od 50 jutara vinograda. Početkom 19. st. biskup Antun Mandić kultivira obronke Krndije s 30 jutara vinograda, na predjelu koji po njemu dobiva ime Mandićevac. Biskup Strossmayer gradi u Trnavi i Musiću nove podrume za preradu vina i proširuje postojeći u Mandićevcu. Brižnim odabiranjem sorti te solidnom obradom vinograda i vina, vlastelinstvo postaje proizvođač poznatih i cijenjenih vina. God. 1863. vlastelinstvo je imalo 202 jutra vinograda, god. 1899. je posjedovalo 117 jutara, da bi ih pred kraj 19. st. sve uništila filoksera.

Nakon I. svjetskog rata biskup A. Akšamović primio je 74 j. i 997 čhv vinograda. Pred kraj i neposredno poslije II. svjetskog rata biskupiji je bilo oduzeto mnogo nekretnina i pokretnih stvari, napose mnogo hektolitara zalihā vina i rakije. Zapisnički je bilo utvrđeno da je ona prema zemljišnim knjigama imala 97 j. i 894 čhv vinograda.

Istaknuti treba da je neposredno nakon vihora II. svjetskog rata sva zemlja bila, pa tako i svi biskupijski vinogradi, nacionalizirana. Ne samo od bivše vlastelinske, već sada i sve ostale opustošene i podržavljene zemlje, pa tako i vinograda, stvorene su nakon brojnih organizacijskih promjena do g. 1964. velike samostalne gospodarske jedinice: Poljoprivredno industrijski kombinat (PIK) „Đakovo“. Nakon I. agrarne reforme g. 1945. te II. agrarne reforme g. 1953., zapravo otimačine „u ime naroda“, Đakovačkoj je biskupiji konačno ostalo, odnosno dodijeljeno od negdašnjih površina pod vinogradima u Trnavi i Mandićevcu samo 13 ha, u okviru tzv. velikog ili historijskog maksimuma (od 52 jutra šume ili oranice), i to u Trnavi. To je omogućilo da biskupija kasnije po tadašnjim zakonima kao privatni proizvođač veći od deset hektara zaštiti svoja vina. Oduzet je bio sav podrumski inventar s vinogradom u Mandićevcu. Kasnije je pak, zamjenom s PIK-om Đakovo za svoj vinograd u Mandićevcu, što ga je posjedovao đakovački Stolni kaptol kao posebna crkvena ustanova i posebni vlasnik, dobio svojih 7 j. i 100 čhv u kulturi vinograda u Trnavi. Sad isti kaptol posjeduje ukupno 10 ha novih vinograda. U Trnavi se od g. 1974. podižu novi i osuvremenjuju postojeći vinogradi, a znatno je unaprijeđena proizvodnja grožđa i vina (novi tankovi za vino; sortni plantažni vinogradi: traminac, chardonnay, talijanska graševina...). Danas je na dobru Đakovačko-osječke nadbiskupije proizvodnja misnih vina prioritarna, vina su na dobrom glasu. U novim prilikama, na nepunih trideset hektara vinograda, odgovorni se čimbenici trude njegovati stečeni ugled i tradiciju. Tako je nedavno u podrumu pod biskupskim dvorom u Đakovu otvorena kušaonica vina...

Mislav Matišić / Luka Jakopčić

Osječko-baranjska županija, Osijek / Recider projekt d.o.o., Zagreb

SURDUCI I GATORI – SOCIODEMOGRAFSKA SLIKA BARANJE

< *Surduks and Gators – the Socio-Demographic Image of Baranja* >

SAŽETAK

Rad autorâ o povezanosti demografije i vinogradarstva treći je dio sociodemografske baranjske trilogije (prethodna istraživanja: „Stanovništvo jugoistočne Baranje od 16. do početka 20. stoljeća“, „Etape sociodemografskog razvoja Baranje očima obitelji Orikin“), koji se odnosi na 20. stoljeće. Dominantni demografski procesi prisutni u Baranji – depopulacija, iseljavanje i starenje stanovništva – analizirat će se usporedbom broja gatora (vinskih podruma) u surducima (strmi, usječeni putovi u Baranjskoj planini) prije stotinu godina i danas, na području katastarskih općina Draž i Gajić. Odabrani vremenski okviri poklapaju se s populacijskim maksimumom i minimum dotičnog prostora (Općina Draž u odnosu na 1910. godinu izgubila je 88% stanovnika). Osim terenskog istraživanja, rad se temelji na istraživanju arhivske građe i popisa stanovništva te prezentira pučka tumačenja navedenih procesa, ali i važnost vinogradarstva za krajnji sjeveroistok Baranje. Problemskim zaključkom rad otvara pitanja (ne)mogućnosti razvoja vinogradarstva odnosno vinskog turizma u prostorima značajno degradirane sociodemografske osnove.

OD STOLA DO DVORA – CRTICE IZ POVIJESTI VINA I VINOGRADARSTVA U KONTEKSTU BAŠTINE SLAVONSKIH PLEMIĆKIH OBITELJI

< From Table to Court – Sketches of Wine and Viticulture History in the
Context of the Heritage of Slavonian Noble Families >

SAŽETAK

Novovjekovne plemićke obitelji na području istočne Hrvatske ostavile su duboki trag u različitim područjima gospodarskog, društvenog i kulturnog života. U njihovu baštini možemo pratiti i bogatu tradiciju vinogradarstva te kulturu proizvodnje, čuvanja i konzumiranja vina. U odnosu na kulturnopovijesni aspekt vina i vinogradarstva na imanjima plemićkih obitelji vrijedno je istaknuti pojavu izgradnje vinskih podruma kao zasebnih objekata ili dijelova stambeno-gospodarskih kompleksa, poput kurija i dvoraca. Neki od tih objekata sačuvani su do danas, a produkcija vina na gospodarstvima tih obitelji može se pratiti i kroz sačuvanu arhivsku dokumentaciju. U njoj se može pratiti ne samo koje su vrste grožđa i vina proizvodili, već i kakva su vina konzumirali. Pri tome se upravo kroz obiteljske i poslovne veze plemstva istočna Hrvatska povezivala s naprednim vinarskim i vinogradarskim krajevima Europe (npr. obitelj Odescalchi s Italijom, obitelji Eltz i Schaumburg-Lippe s Njemačkom, a obitelji Pejačević, Adamović i Mihalović s Ugarskom i Austrijom). U likovnoj baštini plemićkih obitelji zastupljeni su i kvalitetni primjeri predmeta umjetničkog obrta vezanih uz vino (npr. vinske čaše i bokali), a motivi grožđa i vina mogu se pronaći i na umjetničkim slikama u njihovim zbirkama. Poseban doprinos hrvatskoj enološkoj baštini, ali i našoj povijesti umjetnosti, dala je plemićka obitelj Turković, koja je u periodu upravljanja kutjevačkim vlastelinstvom (1882. – 1945.) primjenjivala tada najmodernija znanstvena i tehnička dostignuća u poljoprivredi i vinogradarstvu. Na tom je iskustvu odgojen barun Zdenko Turković (1892.–1968.), vinogradarski stručnjak svjetskoga glasa. Uz brojne znanstvene radove i stručne knjige, izradio je sa suprugom Gretom (1896. – 1978.) ampelografski atlas, jedinstven rad iznimne vrijednosti. Po stručnim uputama supругa Zdenka barunica Greta izvela je precizne ilustracije raznih vrsta grožđa. Ljepota i stručnost atlasa rezultirali su visokim međunarodnim odlikovanjem u Parizu 1957. godine, no to djelo do danas nije doživjelo svoju pravu valorizaciju unutar gotovo zaboravljenog opusa ove umjetnice.

Branko Ostajmer

Hrvatski institut za povijest, Zagreb

PRVO SRIJEMSKO VINARSKO DIONIČKO DRUŠTVO U ILOKU

< The First Srymian Winemaking Joint-Stock Company in Ilok >

SAŽETAK

Vinogradarstvo je od davnih vremena bilo važna gospodarstvena grana na tlu Srijema, možda i više nego u bilo kojem drugom hrvatskom kraju. Navedeno je vrijedilo i za razdoblje druge polovice 19. stoljeća. Nepoznati autor jednoga novinskoga izvješća predočio je značenje vinogradarstva, vinarstva i vina za Srijem na sljedeći slikovit način: "... jer nam je vinogradarstvo najveća, rekao bih jedina privreda". U svakom slučaju, nije bilo nimalo neobično da je jedno od prvih hrvatskih vinarskih dioničkih društava zasnovano 1872. godine u Iloku, u okrilju Hrvatsko-slavonskoga gospodarskog društva (u obližnjim Srijemskim Karlovcima slično društvo se osniva naredne, 1873. godine, ali prvim takvim društvom u hrvatskim zemljama – Prvim dalmatinskim vinarskim društvom – kiti se Split).

Osnovni ciljevi Prvoga srijemskog vinarskog dioničkog društva bili su unapređenje vinogradarstva i posredovanje u trgovini vina, odnosno plasman vina – ali i šljivovice – na inozemna tržišta. Društvo se pobrinulo i oko izlaganja raznih vrsta srijemskih vina na domaćim i međunarodnim gospodarskim izložbama s kojih su se srijemski vinari vraćali ovjenčani brojnim nagradama i priznanjima. Međutim, obećavajući uzlet Društva i srijemskoga vinogradarstva uopće naglo je prekinut; u spletu uzroka dominirali su pojava filoksere i narušeni međunacionalni (hrvatsko-srpski) odnosi na tlu Iloka i Srijema.

Cilj izlaganja i pisanoga rada jest predstaviti okolnosti u kojima je iločko Prvo srijemsko vinarsko dioničko društvo nastalo, uspješno djelovalo te naglo i neslavno skončalo.

Josip Parat

Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest
Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod

ANTIČKI PISANI IZVORI O VINOGRADARSTVU U JUŽNOJ PANONIJI

< Ancient Written Sources on Viticulture in Southern Pannonia >

SAŽETAK

Kultura proizvodnje i konzumacije vina ubraja se među temeljna obilježja grčko-rimske civilizacije, o čemu svjedoči niz pisanih i materijalnih tragova. Vrela o antičkom bavljenju vinogradarstvom ipak su razmjerno ograničena dosega i u načelu se odnose na uzak sredozemni pojas, dok o predjelima koji su naknadno uključeni u klasični svijet posjedujemo tek nekoliko uzgrednih napomena. U tom smislu ni međuriječje Save, Drave i Dunava nije iznimka. Raščlamba geografskih i etnografskih podataka pokazuje, doduše, da je tijekom prvih dvaju stoljeća kršćanske ere ovdašnje stanovništvo proizvodilo vino, no njegov urod i kakvoća nisu se dali mjeriti s vinima mediteranskog priobalja. Ipak, rimska država u nekoliko navrata zakonski je uređivala pitanje proizvodnje i distribucije vina, što je i u Panoniji blagotvorno djelovalo na pojavu sustavnog bavljenja vinogradarstvom. Tako se od 3. stoljeća potiče sadnja novih površina, čime se panonski krajevi najzad priključuju vinorodnim pokrajinama Carstva.

Ma kako malobrojna, pisana vrela o vinogradarstvu u rimskoj Panonije upućuju na dva istraživački poticajna pitanja. Prvo propituje sličnosti i razlike između Panonije i drugih kontinentalnih provincija kad je posrijedi način proizvodnje i distribucije vina. Drugo, općenitije, pokušava ustanoviti u kojoj se mjeri u izvještajima starih pisaca o vinu i uzgoju vinove loze naziru općenite predrasude o antičkim žiteljima kontinentalne Europe. Na temelju raspoloživa materijala, ovo izlaganje prvo će ocrtati što se sve dade razaznati o ovim pitanjima, da bismo potom pokušali protumačiti kako se dobiveni podatci uklapaju u širu sliku antičkoga svijeta.

Hrvoje Pavić

Erdutski vinogradi d.o.o., Erdut

ERDUTSKI VINOGRADI OD OKUPACIJE DO REINTEGRACIJE (1991. - 1995.)

< *Erdut Vineyards from Occupation to Reintegration (1991-1995)* >

SAŽETAK

IPK Osijek na području Erduta tijekom 80-ih godina podiže novu i suvremenu vinariju koja se pod imenom IPK Erdutski vinogradi nalazi u sastavu kombinata. Od početka kolovoza 1991. godine IPK Erdutski vinogradi nalazi se na okupiranom području. Tijekom Domovinskog rata Erdutski vinogradi nastavili su poslovati pod imenom DP Erdutski vinogradi. U istraživanju je dan naglasak na djelatnosti koje je tada vinarija obavljala: proizvodnja i prerada grožđa i vina, distribucija i prodaja vina te ostale djelatnosti. Zasigurno je najzanimljivija figura direktora koji je svojim naporima uspio održati proizvodnju i sačuvati vinograde i strojeve za preradu od uništenja. Ovo istraživanje temelji se na sačuvanoj građi o funkcioniranju vinarije u vrijeme Domovinskog rata te na svjedočenju sudionika. Vinarija je nakon procesa Mirne reintegracije ponovno vraćena u sastav Republike Hrvatske te u sastav IPK Osijeka.

Silvija Pisk

Filozofski fakultet, Zagreb

ORDO SANCTI PAULI PRIMI EREMITAE I VINOGRADARSTVO U KASNOSREDNJOVJEKOVNOJ SLAVONIJI

< *Ordo sancti Pauli primi eremitae* and Viticulture in Late-Medieval Slavonia >

SAŽETAK

Cilj je rada ukazati na značaj koji su pavlini zasigurno imali za razvoj vinogradarstva u kasnosrednjovjekovnoj Slavoniji. Kasnosrednjovjekovni slavonski pavlinski posjedi sastojali su se poglavito od vinograda, oranica, livada, šuma i mlinova. Shodno tome, vinogradarstvo im je, uz mlinarenje, bilo jedna od osnovnih gospodarskih djelatnosti i izvora prihoda. Pisana vrela već u 13. stoljeću potvrđuju da se pavlini bave vinogradarstvom. Naime, zabilježeno je, između ostalog, da su slavonski pavlini krčili šikare i kultivirali padine nasadima vinove loze. Osim za vlastite potrebe, proizvodili su vino i za prodaju. Vino im je služilo i kao sredstvo za razmjenu, o čemu svjedoče zabilježeni slučajevi plaćanja vina različitim nekretninama.

Koliko je uzgoj vinove loze bitan za pavlinski red u kasnosrednjovjekovnoj Slavoniji svjedoči i urbar pavlinskog samostana iz Streze (1477.) u kojem su pojedina poglavlja posvećena upravo vinogradarstvu. Urbar ujedno sadržava i nekoliko praktičnih savjeta u vezi berbe vinograda, koji najvjerojatnije nisu specifični samo za Strezu, već i za druge pavlinske samostane i u vinorodnim krajevima (okolica Virovitice, okolica Daruvara, Moslavačka gora i dr.). Primjerice, dozvolu za početak berbe davao je prior ne bi li se najprije s trijeznim beračima pobrali samostanski vinogradi, neovisno o zrelosti grožđa.

Melina Rokai

Filozofski fakultet, Beograd

PROIZVODNJA SRIJEMSKOG VINA I DALJINSKA TRGOVINA NJIME U XV STOLJEĆU

< The Production of Syrmian Wine and its
Long-Distance Trade in the 15th Century >

SAŽETAK

Proizvodnja vina na tlu Srijema postojala je od davnina. Koristeći izuzetno povoljne odlike padina Fruške Gore, ljudi su ih koristili za podizanje kultura vinove loze. Ne vraćajući se u prošlost dalje od antičkih vremena, poznato je da je rimski car Prob, i sam rodom Srijemac, tu zasadio svoj vinograd. Proizvodnja vina trajala i nakon propasti Zapadnorimskog carstva 476. godine, tijekom cijelog srednjeg vijeka. Uzgajanje vinove loze dobilo je nov zamah dolaskom francuskih redovnika, cistercita, koje je u mjesto *Belefontains* naselio ugarsko-hrvatski kralj Bela IV (III) 1235. godine iz opatije Troisfontaines u vinorodnom kraju Champagni. Njihov je zadatak bio da se neprestano mole za spas duše njegove ubijene majke, kraljice Gertrude Meranske. On im je zauzvrat dao prostrane posjede na obje obale Dunava, na području i u široj okolini Petrovaradina i današnjeg Novog Sada. Oni su potjecali većinom od konfiskovanih dobara Gertrudinog ubojice, pogubljenog čanadskog župana Petra, ali bilo je također imanja drugog podrijetla. Među inima bio je vinograd sinova nekog Boteza, koji je kralj Bela IV od njih otkupio. Cisterciti, stručnjaci za vinogojstvo, razvili su tu kulturu do velikih razmjera. Petrovaradinska opatija je došla 1403. godine pod upravu mačvanskog bana Ivana Morovičkog. Na vino se plaćala crkvena desetina. To davanje ubirao je mjesni biskup. Žitelji Iloka nisu platili desetinu pečujskom biskupu, zbog čega je papa izopćio njihovog gospodara, Ivana Morovičkog.

Osim redovnika cistercita, svoje vinograde u Srijemu u XV stoljeću imali su takođe segedinski građani. U srednjem vijeku robu je najlakše bilo prevoziti vodenim putem, morem ili rijekama. Segedinci su 1406. godine prevozili svoja vina sa srijemske na bačku obali. Tada je od njih carine ubirao pomenuti Ivan Morovički. On je međutim prihode skele u Sentmartonu još iste godine poklonio opatiji svetog Jurja u Rakovcu. Segedinski građani su svoja vina prevozili Dunavom do (Starog) Slankamena, a otuda Tisom do

svog grada. Na tom putu su se oni 1458. sukobili s oficijalima srpskog despota Đurđa Brankovića u njegovom vlastelinstvu u Bečeju, koji su od njih tražili da plate carinu za prijevoz preko despotovog imanja. Segedinski građani su se obratili kralju Matiji. On je zabranio nadzornicima bečejskog broda da ubiru od njih skelarinu i druga davanja.

Veliki vodeni putevi koji su tekli u pravcu sjever-jug povezivali su vinorodne južne krajeve s regionima sjeverne Europe, koji iz klimatskih uzroka nisu bili podesni za ovu kulturu. Postojale su dva pravca daljinske trgovine vinom koji su vezivali Srijem sa srednjom i sjevernom Europom. Jedan je išao uzvodno Dunavom do Požuna (Bratislave), Beča i njemačkih podunavskih gradova, a drugi nizvodno, do ušća Tise u ovu rijeku kod Slankamena, otuda Tisom do neke luke sjeveroistočne Ugarske, gdje bi se teret pretovarivao u kola, da bi kopnom nastavio put preko Košica za Poljsku do tamošnjih potrošača. Grad Košice je imao kao i Požun pravo zaustavljanja robe. Roba trgovaca iz drugih mjesta morala je biti određeno vreme ponuđena na trgovima ovih gradova. Tek se neprodana roba mogla voziti dalje. Ako bi se neko ogriješio o tu privilegiju, bio je barem novčano kažnjen. Prodaja vina regulirana je vinskim statutom pojedinih mjesta. Prema njegovom propisu, prvo bi se prodavala mjesna, a tek potom strana vina. Srijemsko vino je prema vinskom statutu gradića Petervašar imalo poseban tretman. Ono se moglo prodavati odmah. Pored Kamenice i Petrovaradina, porodica Morovičkih je imala u svom posjedu i druge vinograda u Srijemu. Sin Ivana Morovičkog, Ladislav, silom je zauzeo vinograd Ivana Korođskog u mjestu Karanč u Baranjskoj županiji (Karanac, Hrvatska) i priključio ga svom imanju Vek.

Ali i u slučajevima nekih imanja Morovičkih, kada se to izričito ne spominje, možemo pretpostaviti da su se na njihovom tlu također nalazili vinogradi. Odnosi se to u prvom redu na dobra Morovičkih koja su se protezala u Srijemu, duž Fruške Gore. Spisak obveza kmetova na njihovim dobrima koja su ležala na rubu žitorodne oblasti Bačke i fruškogorskog vinogorja, iz 1476. godine, po kojem su njihovi kmetovi iz petnaest sela u Vukovskoj županiji bili dužni plaćati devetinu (nonu) na vino, svjedoči o intenzitetu te grane proizvodnje. Ona se obično plaćala u naturi.

Saša Senjan

OŠ Grgura Karlovčana, Đurđevac

ODNOS KOMUNISTIČKE PARTIJE JUGOSLAVIJE PREMA PROIZVODNJI I KONZUMACIJI VINA: PRIMJER SLAVONIJE (1945.-1952.)

< The Relationship of the Yugoslav Communist Party to the Production and
Consumption of Wine: the Example of Slavonia (1945-1952) >

SAŽETAK

U razdoblju nakon Drugog svjetskog rata, od 1945. do 1952. godine, Komunistička partija Jugoslavije nastojala je što brže obnoviti zemlju i pokrenuti gospodarstvo, ali i što jače učvrstiti svoju vlast. Važno mjesto u gospodarstvu imala je poljoprivreda, a u sklopu nje i vinogradarstvo. Istraživanje polazi od hipoteze da je KPJ razvoj vinogradarstva u Slavoniji i konzumaciju vina koristila u političke svrhe. Proizvodnja vina je imala dugu tradiciju u Slavoniji te je dijelu stanovništva osiguravala određene prihode od prodaje grožđa i vina. Kroz bolju obradu zemlje u vinogradarstvu, zaštitu vinove loze, bolju preradu grožđa i proizvodnju vina, KPJ je htjela promovirati svoju ulogu u modernizacijskom procesu koji je pokrenut u zemlji. U isto vrijeme, KPJ je provodila strogu kontrolu konzumacije vina te je primjenjivala oštre sankcije u borbi protiv alkoholizma kao devijantnog ponašanja koje nije u skladu s odlikama socijalističkog čovjeka kojeg je sama promovirala, a koji je trebao biti neporočan, svestran, odan KPJ i Titu. Krivnju za takvo stanje društva KPJ je tražila u lošoj vlasti prve Jugoslavije, a kroz vladavinu novih vlasti htjelo se pokazati kako će taj problem biti zauvijek riješen. U istraživanju će se pratiti ambivalentan pristup KPJ koja je s jedne strane raznim načinima poticala razvoj vinogradarstva Slavonije, a s druge strane se represivnim mjerama borila protiv alkoholizma.

Robert Skenderović

Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest
Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod

VINOGRADARSTVO HRVATA U UGARSKOM PODUNAVLJU U VRIJEME OSMANSKE VLASTI I NAKON VELIKOG BEČKOG RATA

< The Viticulture of Croats in the Hungarian Danube River Basin During the
Time of the Ottoman Rule and after the Great Turkish War >

SAŽETAK

Hrvati su bili poznati vinogradari na prostoru ugarskog Podunavlja u vrijeme osmanlijske vlasti. Nakon završetka Velikog bečkog rata u nekoliko mjesta budimpeštanske regije i Bačke izbili su sukobi oko vlasništva nad vinogradima. Sačuvani dokumenti o tim sukobima pomažu u rekonstrukciji vinogradarske aktivnosti i života Hrvata na tome prostoru.

Jasna Šimić

Filozofski fakultet, Osijek

NAJNRANIJA UPORABA VINA I POČECI VINOGRADARSTVA U SLAVONIJI I BARANJI

< The Earliest Use of Wine and
the Beginnings of Viticulture in Slavonia and Baranya >

SAŽETAK

Indicije o uporabi vina u južnoj Panoniji već u predrimsko vrijeme pronalazimo i u pojedinim specifičnim arheološkim nalazima i u tekstovima nekolicine antičkih pisaca.

Najstarije tragove uživanja vina na spomenutom području, a i drugdje u Europi, moguće je pratiti do u starije željezno doba, odnosno vrijeme između početka 8. i završetka 5. stoljeća pr. Kr. U okviru halštatske kulture, čijem su istočnom krugu pripadali i sjeverni dijelovi naše zemlje, u nekim 'kneževskim' grobovima, tj. grobovima s osobito bogatim priložima, u kojima su pokopani pripadnici rodovske elite, otkriveni su nalazi koji nedvojbeno ukazuju na uporabu vina.

Vino je, uz neka druga alkoholna pića kao što su medovina, pivo ili pića načinjena fermentacijom prikladnih autohtonih europskih vrsta voća, bilo sastavnim dijelom gozbi što ih je redovito priređivala rodovska aristokracija, kako bi pokazala i održala svoj društveni status unutar vlastite zajednice i složenu mrežu međusobne povezanosti među pripadnicima istoga društvenog staleža drugih zajednica. Međutim, za razliku od ostalih alkoholnih pića koja je bilo moguće proizvesti lokalno, vino je bilo vrlo skupa uvozna roba. U to vrijeme, naime, u južnoj Panoniji, kao i drugdje u Europi, uzgoj vinove loze i proizvodnja vina još su bili nepoznati. Stoga rodovska elita vino nabavlja od naroda koji su poznavali vinogradarstvo i savladali vještinu proizvodnje vina, a to su Etruščani i Grci.

U južnu Panoniju, pa tako i u današnju Slavoniju i Baranju, vino je moglo indirektno dospjeti iz obaju izvora, trgovačkim putevima sa sjevernog Jadrana ili iz egejskog i crnomorskog grčkoga područja.

Čini se da se vinova loza u južnoj Panoniji počinje uzgajati tijekom mlađeg željeznog doba pa, po svoj prilici, iz tog razdoblja (4. – kraj 1. st. pr. Kr.) potječe i prva proizvodnja vina na tom prostoru. Proizvodnju vina u Panoniji spominje grčki komediograf Aristofan, a Strabon navodi kako je panonsko vinogradarstvo bilo razvijeno i prije rimskog osvajanja. Predrimskim panonskim narodima vještinu uzgoja i prerade grožđa mogli su prenijeti Tračani koji su to naučili od Grka.

To znači da je u vrijeme kad su Rimljani osvojili južnu Panoniju tu već postojala tradicija vinogradarstva i proizvodnje vina, što su oni, dakako, unaprijedili. Car Domicijan (1. st.) zabranio je širenje i uzgoj kvalitetnih sorti vinove loze u Panoniji, kako bi onemogućio konkurenciju u odnosu na stare rimske provincije. Njegovu zabranu ukinuo je car Prob (3. st.), pa se tijekom i nakon njegove vladavine vinogradarstvo obnavlja, a vinova loza postaje važnom poljoprivrednom kulturom.

Andjelko Vlašić

Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest
Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod

VINO I VINOGRADARSTVO U SLAVONIJI I SRIJEMU ZA OSMANSKE VLADAVINE

< Wine and Viticulture in Slavonia and Sylvania During the Ottoman Rule >

SAŽETAK

Dosadašnje istraživanje povijesti Slavonije i Srijema u 16. i 17. stoljeću tek se sporedno doticalo teme vina i vinogradarstva pod osmanskom vlašću. Iako je prema islamskim propisima, a time i prema osmanskim zakonima, proizvodnja i konzumacija alkohola bila zabranjena, u osmanskom se razdoblju kršćansko stanovništvo Slavonije i Baranje uz obvezu plaćanja poreza slobodno bavilo vinogradarstvom. Što se tiče muslimanskog stanovništva, ono je po osmanskome zakonu smjelo uzgajati vino jedino ako ga je koristilo kao voće i za to su također plaćali porez. Osmanski izvori, međutim, upućuju na zaključak da su muslimani u velikoj mjeri proizvodili i konzumirali alkohol. Na temelju objavljene i neobjavljene arhivske građe, posebice osmanskih detaljnih poreznih popisa (deftera), te relevantne literature pokušat će se utvrditi u kojoj je mjeri lokalno slavonsko i srijemsko muslimansko i nemuslimansko stanovništvo prakticiralo proizvodnju i konzumaciju vina, kakav je bio odnos lokalnih osmanskih vlasti prema toj aktivnosti, koliko je trgovina vinom bila raširena u Slavoniji i Srijemu itd.

Milan Vrbanus

Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest
Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod

VINOGRADARSTVO I VINARSTVO U CIVILNOJ SLAVONIJI U PRVOJ POLOVINI 18. STOLJEĆA

< Viticulture and Winemaking in Civil Slavonia in the
First Half of the 18th Century >

SAŽETAK

Vinogradarstvo i vinarstvo je tijekom prve polovine 18. stoljeća sekundarna gospodarska grana. Naime, ta gospodarska grana nije osiguravala prehranjivanje lokalnog stanovništva, ali ni stjecanje, prodajom viškova, financijskih sredstava potrebnih za ulaganje u vlastito gospodarstvo (primjerice nabavu vučne stoke).

Vinogradarstvo i vinarstvo u komorskoj Slavoniji u prvoj polovini 18. stoljeća bit će analizirano na temelju komorskih popisa tijekom prve polovine 18. stoljeća (1702., 1719.-1724., 1736., 1746.-1751.) te desetinskih popisa na ovom području.

Analizirajući komorske popise nastojat će se utvrditi promjene u ukupnoj veličini obrađenih vinograda, prosječnoj veličini obrađenih vinograda po kućanstvu te drugim statističkim parametrima (mod, medijan, 1. i 3. kvartil). Također, nastojat će se utvrditi, primjenom kvantitativnih metoda, utjecaj broja odraslih muškaraca, odnosno brojnosti radne snage na veličinu obrađenih vinograda (koeficijent korelacije, koeficijent regresije i koeficijent determinacije). Isto tako utvrdit će se i udio kućanstava s površinama obrađenih vinograda manjim od prosječne površine za područje Slavonije. Analizirajući geografski smještaj vinorodnih područja nastojat će se utvrditi utjecaj glavni cestovnih prometnica na povećanje površina vinograda te proizvodnje vina tijekom prve polovine 18. stoljeća.

Analizirajući desetinske popise tijekom prve polovine nastojat će se utvrditi, primjenom kvantitativnih metoda, promjene u veličini proizvodnje vina te prosječnoj količini proizvedenog vina tijekom prve polovine stoljeća. Isto tako nastojat će se utvrditi prosječan prinos vina po površini obrađenih vinograda.

Zlata Živaković-Kerže

Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest
Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod

STANJE U VINOGRADARSTVU SLAVONIJE, SRIJEMA I BARANJE U DRUGOJ POLOVICI 19. STOLJEĆA (OSVRT NA SUZBIJANJE FILOKSERE)

< The Conditions of Viticulture in Slavonia, Sirmia and Baranya in the Second
Half of the 19th Century (a Review of the Suppression of Phylloxera) >

SAŽETAK

Autorica u uvodnom dijelu prati stanje u vinogradarstvu Slavonije, Srijema i Baranje u prvoj polovici 19. stoljeća te se potom posebno osvrće na drugu polovicu 19. stoljeća i pojavu filoksere (ušenca). Ta bolest vinove loze stigla je u Europu iz Amerike i proširila se od druge polovice 19. stoljeća „nečuvenom brzinom“ po Zapadnoj Europi, a 6 godina potom, točnije 1871., prenesena je i u Austriju, te već sljedeće godine bila zabilježena u Ugarskoj. Iako su vinogradi diljem Slavonije i Srijema tada još uvijek bili pošteđeni od te bolesti, uočeno je 1874. da pojedini zaraženi trsovi dolaze u Kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju iz Voćarskog i vinogradarskog učilišta iz Klosterneuburga, tj. njihovog pokušališta, te se autorica bavi brojnim pokušajima suzbijanja filoksere, koja je do 1890. uništila gotovo sve vinograde u Slavoniji, Srijemu i Baranji. Na kraju rada opisane su goleme posljedice u vinogradarstvu navedenoga kraja vezane za tu bolest vinove loze.

Dinko Župan

Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest
Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod

VINOGRADARSTVO U SLAVONSKIM ŠKOLAMA U DRUGOJ POLOVICI 19. I POČETKOM 20. STOLJEĆA

< Viticulture in Slavonian Schools in the Second Half of the 19th
and the Beginning of the 20th Century >

SAŽETAK

Vinogradarstvo je u hrvatski školski sustav druge polovice 19. stoljeća bilo uključeno na više razina. Na prvoj razini vinogradarstvo je bilo uključeno u osnovnim školama u sklopu praktičnog rada u školskim vrtovima. Od 1874. godine u sklopu svake škole trebao se nalaziti školski vrt u kojem su djevojčice imale praktičnu obuku u povrtlarstvu, a dječaci u voćarstvu i vinogradarstvu. Na drugoj razini vinogradarstvo je bilo uključeno u strukovnim gospodarskim školama u sklopu kojih su polaznici na drugoj godini imali predmet vinogradarstvo. Taj predmet je u zimskom semestru imao tjednu satnicu od 3 sata, a u ljetnom 1 sat tjedno. Polaznici gospodarskih učilišta tako su učili o: raznim vrstama vinove loze, položaju i tlu vinograda, cijepljenju i održavanju loze, sađenju novih vinograda, rezidbi trsova i njihovoj zaštiti od nametnika. Osim u gospodarskim školama vinogradarstvo je na drugoj razini bilo zastupljeno i u specijaliziranim vinogradarskim školama. U prvom dijelu izlaganja prikazat će zastupljenost vinove loze u pojedinim školskim vrtovima slavonskih pučkih škola. Drugi dio izlaganja bit će posvećen gospodarskoj školi u Požegi (Kraljevska zemaljska ratarnica) u sklopu koje su polaznici imali teorijsku nastavu i praktičnu obuku iz vinogradarstva na vinogradu veličine dva jutra na kojem su se uzgajale razne sorte vinove loze (graševina, burgundac, zelenika i crna braničevka). Osim požeške Ratarnice prikazat će i rad Kraljevske vinogradarske škole koja je osnovana 1899. u Iloku. Na kraju izlaganja prikazat će koliko je vinogradarstvo bilo zastupljeno i tematizirano u specijaliziranom školskom časopisu *Školski vrt* koji je izlazio tijekom devedesetih godina 19. stoljeća.

Bilješke / Notes

Bilješke / Notes

Bilješke / Notes

Hrvatski institut za povijest, Zagreb
Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje
Ante Starčevića 8, 35000 Slavonski Brod
<http://hipsb.hr/>

Erdutski vinogradi d.o.o.
Trg Branka Hercega 1, 31206 Erdut
<http://www.erdutski-vinogradi.hr/>

Priredili:

Milan Vrbanus
i Stanko Andrić

Grafička priprema i tisak:
Krešendo, Osijek

Slika na ovitku:

reljefni prikaz trsa vinove loze s grozdovima, isklesan na bočnoj strani mramornog rimskog sarkofaga pronađenog u Velikim Bastajima kod Daruvara i datiranog oko 300. naše ere

(Arheološki muzej u Zagrebu, foto: Igor Krajcar)

Slavonski Brod, rujan 2017.